

tanja pajević

mesto na moru

SPAVAJ KAO ŠTO POREDIŠ

Još danas govori kao more, o moje sanjivo jagnje
Govori kao govori, govori kao danas, o moje danas
Bela te mesečina prati na tome žalu smireno
Kao jagnje žal, kao jagnje mesečina, kao jagnje spavaš
Spavaš...

... Kao uspavana gitara, difijejski dokona na dnu nekog mora, ili na dnu želje nekog zgranutog plivača, kao košnica razvaljene samoće, kao san bez poredjenja i kao san sposoban da sve poredi, Markova mala poema „Uspavanka kao porediti“ samo retko, noćno dolazi, ubedljivo i nekako testamentarno, iako je ukrašena bez povoda i izbrušena bez određenog poetskog alata.

Napisana je 1927, 5 jula, vrhovima prstiju i vrhovi- ma prstiju mora, možda pod ranim beogradskim sun- cem. Možda pod zvezdanim jatam Budve koja se kao nepovredivo staklo uvlači u sećanje, parajući ga posle uzduž i popreko, nadmoćno, sa snagom kratkog pljuska i duge oluje.

Snažan boravak. Lirika bez kostiju, kolaž bez lepila i naduvenosti onih koji se bukvarski razmaženo ig- raju na ivicama stoleća i anonimnih gradova, eto to je pustolovina Marka Ristića, koji se rodio godinu dana ranije od Rejmona Kenoa, takodje zaljubljenog između deranski svačijeg mora i ustoličene civilizacije i, koji je, dužan da se služi francuskim jezikom upravo naj- bolje shvatio zgrudvane zore Bastka Petrovića i njegov slovenski lom, njegovu naskravljenu školsku svesku bez ocena i ocenjivanja. Uspavanka otako celishodno iznudjena iz obnovljenih elemenata lirike nije usam- ljena kategorija, jer se propinje, jer se suočava, jer se nepokupljivo postavlja između zagonetki i mudrosti, između nesigurne galije i tice sa dva očajna krila, iz- među gluve vode i brbljive uspomene, između davne medje i želje dostojne da se stihuje i prestihuje, čak i kada reči iznevere, kada se reči respiruju na ivici smisla, na trapezu sintakse:

*U noći kao mesečina spavaš, spavaš kao žal
Kao more mesečina, kao laneno platno, kao jagnje žala
Spavaš kao što govoriš, na platnu belom kao danas
Kada dođe noć pravi se da spavaš, da spavaš kao noć
Spavaš, kao što se porediš sa spavanjem*

Apsolutna čistota otkrića, romantičarski golemi i nepotrošni, učinila je ovu pesmu, ovu prapesmu i možda jedinu posvećenu bitnom radovanju pred svetom i pred budućim ljudima, jednom svetlosnom zbir- kom koja ima svojih sudbinu i kole je u stanju da pri- janja iz sudbine drugih. Teško je reći da li je ovde himna heta da se nametne uspavanki i da li je, kapri- ciozno igrajući se morem i primorjem, žalom i obalom, mogla da se definiše kao potpuno prirodna. A pošto je tako verolomno i tako rano iz sebe isključio znače- nje u savršenom obliku, vidovito za sebe, a samo jednim okom zaokupljen rebovoskim cirkuaplacom, Marko Ristić je uspeo da se potajno domogne dalekih, a još nezahvaćenih realnosti, da se izvuče iz suve kore vre- mena i da se slobodno vrati picama, što je istovreme- no i povratak zemlji. Dragocen i vazda drag povratak. Na marginama „Uspavanke kao porediti“ nameću se reči: blagost i kovitlac, sunčano telo i elementarni san. Kao na slikama Iva Tangija u Markovoj poemi stvari se polako komponuju u jednu nesvodljivu i gotovo neutaženu atmosferu, u nešto što niti mrzimo, jer nam je to „nešto“ postalo ponizno i puno drhtavog povere- nja. U ovim stihovima ukidaju se sile teže i zaboravlja- ju se optički zakoni, kao što se i lik jagnjeta oslobađa svih epiteta bajke i šaljive nevinosti. Onaj ko bi rado- mice hteo da zaluta u poetski pejzaž a da ne bude izne- veren i da se u nivo dnevnog života vrati zamorenih živaca, morao bi ovu uspavanku da uzme u prvi izbor.

Kao platno na žalu na spavanju ležiš kao mesečina
Kao spavanje ležiš na belom žalu platna
Kao more na žalu noći leži mesečina na sanjivom
Jagnjetu

Još noćas spavaš smireno, još noćas kao danas

Ono što bi se pri najmanjem nabranjanju analogija između beogradskih nadrealista činilo srećom za pe- snika „Uspavanke“, a to je mogućnost da bude deo njihovog blistavog nereda ili njihove dijademe koja se poigrava sa specifičnim težinama, kao što je to činio Dišan sa kockama šećera, to je upravo njegova najveća literarna teškoća, jer su svi oni, kačiperno različiti, imali predaše za pravu liriku, dok je on, preuzevši ulogu Bretonovog apostola, bio liričar u savim retkim i rasteraćenim sredozemnim noćima. Dok je Dedinac na način uzvišene narodne lirike utkivao u sebe jedan bol, koji je suviše prisutan u našoj stražilovski pouci da bi bio samo plod automatizma; dok je Dušan Matić sav pripao skupocenom poroku nadrealizma da isto- vreme iznenadjuje i da otkriva život sa neumornim socijalnim nervom; dok je bogatstvo kalambura kod Aleksandra Vuča bilo popuštanje peru, a ipak neka intimna škola, dotle je Marko Ristić, sav a priori otpo- ran prema poetskom zanatu kao svесnom priželjkivanju antologiske citadele, pokušao da odredi, da imenuje, da u magnovenju i u dugom požrtvovanju ulovi onu tačku „u kojoj život i smrt, realno i zamišljeno, prošlost i budućnost, saopštivo i nesaopštljivo, visoko i nisko, prestaju da se osećaju kao suprotnosti“. Ako je igde ta tačka bila postignuta, i to na stražilovski svojstven način, da se noćna raspoloženja privedu dnevnom kr- štenju i radovanju, onda se to dogodilo u „Uspavanki“, koja je jedno široko disanje oslobodila hajke smrti i svega onoga što kao intelektualno preimuštvo pesnika ne prestaje da nas i kasnije osvaja.

Nema tu ničeg nametljivo emocionalnog, nema čak ni jakih i negovanih reči, nema ni nesigurnosti jednog „prethodnog“ pesnika, pa ipak, kada se ponovno čit- nje ukaže kao potreba „Uspavanka“ dobija svečanu aktuelnost i budi u nama sve naše neispevane pesme i sva naša priželjkivanja da sunce i noću nar bad mor- rima sijaji.

Sudbina Marka Ristića nije se sjeđinila samo sa sudbinom nadrealizma kao uzbuđivom voljom da se razviju unutrašnje debate i da se promeni svet, već se, hтела ili ne, zagnjurenna u svoj vek i u sve novije potrebe svesti i savesti, bez rezerve i bez gluvog hoda u literarnom smislu, spojila i sa sudbinom jedne borbe koja je takodje bez poredjenja bila i lina i čudnovata i krvava. On nije imao vremena da organizuje svoje poetske slike u jednu nametljivu celinu, ali je kroz široko osvojen san postigao svoju pobeđu koja se tako brzo pomešala sa našim pesničkim iskustvom, da se umesno postavlja pitanje da li je poetska uloga autora „Uspavanke“ ortodoksnu nadrealistička, ili je, tako gordo se lišavajući serije iznenadnih otkrića i svetlu- canja, gravitirala i prema kasnijim ljubavima, kasni- jim akcentima čistote.

*Danas je kao belo more, i leži na noći, na platnu
Laneni san i spavaš, smireno kao što samo spavaš
Kao što govoriš, kao što ležiš,
Spavaš kao što te mesečina prati
Spavaš kao što porediš*

Daleko ide ova lirika, daleko doseže, daleko se razgranjava. Ona je obojena morima koja nam vazda igraju u očima i morima koja su tako nevino dresirana da bi bila samo pesnička i samo trenutna...

Miloslav MIRKOVIĆ

mreže

Osećam, trebalo bi nekako početi sa njihovim su- sretom. Pomenuti, uz to, podmaklo vrijeme, i svje- tiljke koje su se ogledale u zaspalim jezercima vode. Budile ih, a ona sanjiva treperila i odmah brisala sva- ku sliku. Ili je pomutila, makar.

A njihov susret je bio nagao i neočekivan. Za obojicu.

Prvi — ulicom; dostojanstven i odmjeren u hodu, vidjelo se to dobro. Praćen sjenkom koja se do gu- bljenja stvarnog oblika isvezala podaleko za njim. Onda, uplašena naglo pristizala, klupčala se, i dalje zgušnjavala, u sebe uvlačila. Čini se: snagu skuplja da istrči i podje naprijed. Ispred njega.

Drugi iz kapije, sav u sebi, sjenka, i bez sjenke.

Ičekivanje je potrajalo više nego su mislili, i pret- postavljali. Gušilo je obojicu. Ili su bili ošamućeni, pa naglo zanijemeli. A neko je morao početi, jer od- laganja nema. Ni ostopunice nema, suviše su blizu. A mišići su se sledili, paralizovali. Stravljeno samo i nemoćno zatitra i ugasi im se, nečujno opet, život. Pijanstvo neko, čudno — pomisliše. Istovremeno, možda.

Drugi se otrijezni. I osvijestio u trenutku. Novo- rođeni strah ga preporodio, i vratio mu život. Osejio je to, kao i riješenost neku, ludačku, da se brani. Izbijala je iz svakog damara, i ključala nezadrživo. A stajala je nad njim nepomično, gorostasna trupina. Nadnjela se kao krupan, mračan oblak, koji ne po- kazuje volje ni da prodje, ni da se stušti. Jednostavno: čeka.

Ulovila ga sjenka i ne smije ni pokušati da joj se izvuce iz kandži. Čini mu se: ona je na njemu, kao teret neki, kao mreža nekidljiva. Pokuša li — za- plešće se do kraja, u klupko će ga smotati.

Čudi se i pita: je li to njegov rođeni glas. Rekao bi da jeste. Čuje: odzvanja i tetura se ulicom. Nije ga pustio niko drugi, misli. Zaista, i ko bi, ubjedjuje se. I počine ga prepoznavati. Prepoznaje otrov i srdžbu u njemu. Da, njegov je. Siguran je potpuno. A onda: strah neki i umiljavanje tek isključilo. Jedva čujno. Neće biti moj, misli. Nikako. A i ako je moj, kako mi se to oteło? Kako je samo izmigolilo i pobeglo u svijet? I nikako da crkne. Kako je samo uporno i žilavo, čudi se. Koliko je života u njemu! Ništa, po- kazaće on, riješi tvrdo.

Sjenka se i dalje drži. Kao da je neodlepjliva, ili sasvim prirasla za njega.

Glas je ponovo zavonjo. Čutnije sada, glasnije mnogo. Olovno mu je došlo do ušiju, snagu ulio. Vidi lijepo kako izrasta iz sjenke. Ona se rasprskava, ras- končava. Kidaju joj se mreže. Precijenio ih je, jer mreže su to. Pautinaste skoro, i lako kidljive, samo kad se zapne. Ni traga neće ostati, pomisli. Ali njega, dugaljiju, mora svakako otjerati. U bestrag.

Mokri, učini mu se. Zaista, potpuna istina. Zapre- pasti ga to i rasrdi. U glavi mu se zavrtje. Tu, pred svojim očima, pomisli. Uz ovo drvo što ga i svijetlost zaobilazi? Ne, to mu se ne može oprostiti. Nikako i nikad.

Pa on me i ne primećuje, začudi se. Ili se igra sa mnom? Ne, nije to, osvijestio se naglo. On me prezire. Ni jednom me nije pogledao, ni osvrtno se nije. Gleda preko mene nekud i ne čuje me. Jednostavno ne reagu- je ni na jedan moj gest, ni na jednu ljutnju, ni na jedan izazov. I dokle će tako?

Noć kapije i minute nečujno promiču u bespovrat. Svjetiljke se zagledale u jezera vode i miruju. Rekao bi ne dišu, prisluškuju.

I Prvi se trgao. Kao da je tek sada isplivao iz omamljujućeg sna, ili iz misli koja ga toliko zaokupila da je zaboravio na sve što ga okružuje. Na sve što se dešava oko njega. Pošao je legano preko ulice, pa se naglo zaustavio. I Drugi, takodje. Kao ukopan. Ovo ga već ljutlo do krvi. Mislio je da je kraj, a nema ga. Htio ga ubrzati, a ne uspijeva mu.

Prvi se okrenuo i pošao natrag. Istim stopama, čini se. Kao da se vraća za zaboravljenu sjenku. Ili izgubljene, iskidane djelove njene mreže. Da ih po- kupi, da ne ostavi ništa svoje, nikakvog traga.

Zaustavio se pored drveta i prvi put spustio oči, pogledao Drugog. Kao da ga tek sada i primijetio. I čudi se, retko bi se, otkud on tu. Odakle se stvorio, ili nikao? Gleda ga poznozivno, pa ispitivački, pa uz osmijeh neki, neodređeni.

Prišli su bliže jedan drugom i to je bilo pomi- renje. Pa su se onda psi razišli. Svaki na svoju stranu.

Mileta RADOVANOVIĆ

Mileta RADOVANOVIĆ rođen je 1935 godine u Rijeci Piperskoj. Student je jugoslovenske književnosti na Filozof- skom fakultetu u Novom Sadu i jedan od urednika našeg lista. Svoju prvu pripovetku objavio je u „Poljima“ 1957 godine.